

Janko Jesenský a Jozef Gregor Tajovský

pramene — dimenzie — reflexia

Ed. Daniel Hupko

Janko Jesenský
a
Jozef Gregor Tajovský:
pramene — dimenzie — reflexia

Editor:
Daniel Hupko

Zborník z rovnomennej konferencie,
ktorá sa uskutočnila 17. októbra 2019
v Múzeu mesta Bratislavy.

Vydanie zborníka z verejných zdrojov podporil
a hlavným partnerom vydania bol
Fond na podporu umenia.
Publikované štúdie reprezentujú výlučne
názory autorov a fond nezodpovedá za ich obsah.

U. fond
na podporu
umenia

Na obálke je použitá kresba Stana Lajdu,
ktorá zobrazuje fiktívne stretnutie
Janka a Anny Jesenských,
Jozefa Gregora Tajovského
a Hany Gregorovej.
© Stano Lajda, 2020.

Fotografie, ktoré uvádzajú alebo ukončujú jednotlivé
štúdie v zborníku, pochádzajú z literárnych zbierok
Múzea mesta Bratislavy.

Recenzenti:
prof. PhDr. Ladislav Čúzy, CSc.
prof. PhDr. Roman Holec, DrSc.
Mgr. Lukáš Krajčír, PhD.

© Múzeum mesta Bratislavy:
Adriana Brázdová, Katarína Cupanová,
Daniel Domorák, Martina Gajdošová, Ľudovít Hallon,
Eliška Horníková, Dana Hučková, Daniel Hupko,
Ľuboš Kačírek, Daniela Kodajová, Elena Kurincová,
Július Lomenčík, Valér Mikula, Marcela Mikulová,
Karin Šišmišová, Soňa Šváčková, Martin Vašš

Cover & typo: Peter Nosál

Všetky práva vyhradené.

ISBN 978-80-89636-44-0

Janko Jozef Jesenský Gregor a Tajovský

pramene — dimenzie — reflexia

Ed. Daniel Hupko

Name des Gefangenenlagers: *Berezovka Ostsibirien 106 Rota*

Familienname } des Gefangenen: *J. Johann Jesensky*
 Vorname }

Regiment: *m. Nr. 21 hendlige* Dienstgrad: *Leutnant* Erkennungsmarke: *118*
(Nummer)

Geburtsort: *Türksentmärtlen* Wohnort: *Bán* Alter: *41*

Ort & Tag der Gefangennahme: *3 Juli 1915 Turbin*

Gesund? *gesund* Krank? _____

Verwundet? _____

Jetziges Befinden? *Gut (Umstanden angemessen)*

Geld von zu Hause erhalten? *nein* Packete? *nein*

Wieviel Briefe? *Keine erhalten, (nur Telegrammen erhalten)* wenden: _____

Die notwendigsten Bedürfnisse & Wünsche? *Geld, Wäsche, Cigaretten, Bücher.*

Adresse der nächsten Angehörigen: *Anna Jesensky, russ. Sem. n. 118*

Etwaiger Auftrag: *Die schon Angehörigen 106. Rota urgieren und brieflich mich verständigen über Euer Wohlbefinden.*

DPJJ 98

Evidenčná karta Janka Jesenského zo zajateckého tábora Berezovka, 3. júl 1915.
 Zdroj: MMB, zbierka JD, staré inv. č. DPJJ-98.

Janko Jesenský ako legionár v Rusku, 1915 – 1916.
 Zdroj: MMB, zbierka JD, staré inv. č. DPJJ-23.

Členovia Informačno-osvetového odboru Ministerstva vojny – oddelenia na Rusi, december 1918.
 Zdroj: MMB, zbierka JD, staré inv. č. DPJJ-43.

Janko a Anna Jesenski (a dvaja ďalší turisti)
1932

ADRIANA BRÁZDOVÁ

Rodina Jesenských a Gregorovcov v zbierkach Literárneho múzea Slovenskej národnej knižnice v Martine

Literárne múzeum v Martine uchováva a spravuje časť pozostalosti po rodinách Jesenských a Gregorovcov. Vo fonde múzea sa k týmto osobnostiam nachádzajú výtvarné, vecné, textové a audiovizuálne zbierkové predmety.

K slovenskému básnikovi, prozaikovi a prekladateľovi **Jankovi Jesenskému** je vo výtvarných zbierkach uložených 14 zbierkových predmetov. Zo sochárskeho umenia je to patinovaná sadrová busta od Vojtecha Matušinca z roku 1983.¹ Z portrétneho stvárnenia sú to perokresby od Edity Ambrušovej z roku 1956² a 1957³, ktoré sme získali kúpou od autorky v roku 1974. Kúpou múzeum nadobudlo aj kresbu ceruzou od Antona Hollého pochádzajúcu pravdepodobne z rokov 1950–1957.⁴ Z roku 1945 pochádza uhľokresba od Františka Reichentála, ktorú sme získali prevodom z Literárneho archívu SNK v roku 2007.⁵ Kúpou od spisovateľa Emila Boleslava Lukáča získalo Literárne múzeum v roku 1977 uhľokresbu od Andreja Kováčika z roku 1923.⁶ Od v Martine pôsobiaceho maliara Jaroslava Vodrážku pochádza portrét technikou suchej ihly,

- 1 Literárne múzeum Slovenskej národnej knižnice v Martine (ďalej len LM SNK), evid. č. PL 583, príř. č. 16/1994.
- 2 LM SNK, evid. č. EX 1793, príř. č. 319/1974.
- 3 LM SNK, evid. č. EX 1794, príř. č. 320/1974.
- 4 LM SNK, evid. č. O 1716, príř. č. 36/1999.
- 5 LM SNK, evid. č. DK 486, príř. č. V23/2007.
- 6 LM SNK, evid. č. O 728, príř. č. 143/1977.

ADRIANA BRÁZDOVÁ

MARTINA GAJDOŠOVÁ

Právnik Janko Jesenský*

ÚVOD

V slovenskej histórii veľkú rolu zohrali právnici. Patrili k intelektuálnej zložke spoločnosti, ktorá spolutvorila elitu národa a bola podstatnou súčasťou organizácie i tvorby štátu a práva na našom území. Pre slovenskú históriu má veľký význam 19. storočie, keď sa silno prejavila národná emancipácia. Ak sa objasňujú pojmy národ, národné hnutie, sociálna štruktúra národa, jeho emancipácia vrátane hospodárskej, elita národa, úplná sociálna skladba národa, jeho kultúra a vzdelanie,¹ možno konštatovať, že veľkú rolu v slovenskej národnej histórii zohrali jednotlivé osobnosti v ich vzájomných väzbách, zvlášť právnici koncom 19. a v prvej polovici 20. storočia. Títo právnici boli často úzko prepletení príbuzenskými, priateľskými a kolegiálnymi vzťahmi.

Právnici patrili k nie veľmi početnej kategórii obyvateľstva, ale predstavovali vysokoškolsky vzdelanú vrstvu, ktorá v profesionálnom živote pôsobila v rôznych sférach realizácie práva. Pôsobili predovšetkým v oblasti univerzitného právnického vzdelávania, v súdnictve, advokácii, prokuratúre (štátne zastupiteľstvo), notárstve, štátnej správe, na župných úradoch, neskôr na krajskom úrade, v miestnej štátnej správe, parlamente,

* Štúdia je súčasťou riešenia projektu APVV č. APVV-17-0056 Ústava liberálno-demokratického štátu a radikalizácia politickej kultúry.

¹ Podrobnejšie o národe ako sociálnej skupine a abstraktnej pospolitosti, ako aj o národnom štáte ako o hodnote pozri: HROCH, Miroslav. Myšlienka nezávislosti v programech evropských národných hnutí. In HORSKÝ, Jan – HROCH, Miroslav (eds.). *Sto let. Hodnota svobody nebo cena za nezávislost?* Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2018, s. 83-130.

Janko a Anna Jesenski v spoločnosti dvoch dám
1932

DANIELA KODAJOVÁ

Hana Gregorová a Anna Jesenská — manželky spisovateľov, legionárov, živeniarky*

Manželstvá Janka Jesenského a Jozefa Gregora Tajovského púťali pozornosť dobovej slovenskej spoločnosti za monarchie i po prevrate. Reprezentovali mladú generáciu kultúrneho a spoločenského života, a to dielami, názormi i životným štýlom. Žili na rozhraní storočí i politických režimov. Pred vojnou patrili do okruhu Slovákov podozrievaných v Uhorsku z panslavizmu, po prevrate predstavovali typ novej kultúrnej reprezentácie prepojenej s politickým čechoslovakizmom.

PROTIKLADY SA PRIŤAHUJÚ

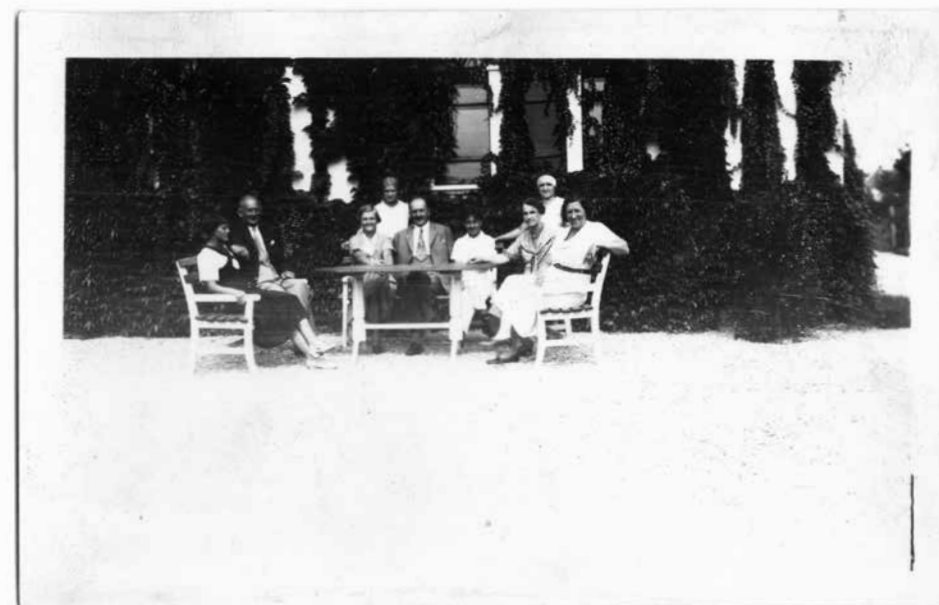
Štvorica osobností, dve manželské dvojice — Jesenski a Gregorovci — sú príkladom tvrdenia o priťahujúcich sa protikladoch. Mužskí zástupcovia, Janko Jesenský a Jozef Gregor Tajovský, sa narodili v jednom roku, v roku 1874. Ich spisovateľské aktivity v mladosti sa do značnej miery sústreďovali do Turčianskeho Sv. Martina, okolo tamojších redakcií. Jesenský pochádzal zo starej turčianskej zemianskej rodiny, dlhodobo aktívnej v národnom hnutí. Študoval právo, hrával divadlo, písal a publikoval básne a medzi mládežou sa prezentoval spôsobom, ktorý sám nazval dandy. Povestné boli jeho britké poznámky a kritika martinských národovcov. Dôvod kritiky súvisel s minulosťou jeho rodiny. Reagoval tak na spôsob, akým sa

* Text vznikol ako výstup projektu podporovaného agentúrou APVV-17-0399 Z monarchie do republiky. Proces tranzície spoločnosti na Slovensku v európskom kontexte, ktorý autorka rieši v Historickom ústave SAV.

DANIELA KODAJOVÁ

konzervatívna časť slovenskej spoločnosti ako radikálku, či dokonca suf-ražetku. Priestor, na ktorom sa prvýkrát prezentovala ako rebelka voči tradíciám, boli jej prednášky na pôde Živeny – spolku slovenských žien, v ktorých sa usilovala rozvíriť diskusie o možnostiach aktivít skutočného ženského spolku a nielen servisu národného hnutia, ako predprevratovú Živenu vnímala. V istom zmysle bolo rebelské aj jej manželstvo, pretože i tu si presadzovala svoju predstavu o spoločnom živote dvoch rovnocenných bytostí. Svojím spôsobom bola škandalózna nielen jej raná literárna tvorba a sebareprezentácia emancipovanej ženy, ale celá tvorba, pretože sa vždy usilovala písať o tom, čo si väčšina neželala pomenovať, alebo otvárať ako tému. V prípade manželov Gregorovcov akoby prišlo k zámene mužsko-ženských rolí. Hana Gregorová sa snažila o verejné aktivity a Jozef Gregor Tajovský uprednostňoval súkromie a pokoj pre tvorbu alebo koníčky.

Anna Jesenská nepredstavovala rebelku, nebola spisovateľkou, nemala ambície meniť svet. Túžila sa vydať a to sa jej podarilo. Bola manželkou spisovateľa a neskôr politika. Rešpektovala tradičnú dobovú predstavu o úlohe ženy ako sprevádzajúcej a nasledujúcej svojho manžela. Až jeho vstupom do aktívnej politiky v prvorepublikovom období aj ona prijala verejné posty a zapojila sa do činnosti ženského spolku. V medzi-vojnovom období pôsobila ako predsedníčka bratislavského odboru Živeny a po roku 1948 dokonca vo výbore Slovenského zväzu žien, ktorý zohral úlohu likvidátora Živeny, cez ktorú urobila prvé kroky vo verejnej sfére. Svojím členstvom v Komunistickej strane Slovenska sa, paradoxne, podie-la na zmenách spoločnosti, ktoré boli oveľa zásadnejšie ako tie, o aké usilovala Hana Gregorová a ktoré tak razantne odmietali jej kritici. Hanu Gregorovú a Annu Jesenskú spojil osud manželiek známych spisovateľov, legionárov v Rusku, činnosť v Živene. Zároveň však reprezentujú dva mentálne odlišné typy žien strednej vrstvy. Reprezentovali kultúrnu elitu už za Uhorska a rovnako v Československej republike. Pozície manželov v štátnej správe i v kultúrnej sfére im poskytovali určitý nadštandardný komfort a nové politické podmienky im umožňovali realizáciu vo verej-nom živote, mimo rodiny. Hoci sa životné dráhy Hany Gregorovej a Anny Jesenskej niekoľkokrát preťali, každá z nich volila iný spôsob sebarealizácie.

Anna Jesenská (úplne vpravo)
1928

Janko Jesenský
okolo roku 1935

VALÉR MIKULA

Janko Jesenský — osobnosť v literatúre

Ján Števček vo svojej „etude“ K pojmom egotizmu a nedôvery u Jesenského na margo Jesenského sonetu *Do výšky...* napísal, že v tejto básni sa uplatňuje poetika „*Baudelaira, ktorý dokázal byť dandym ako Jesenský*“.¹ Baudelaire, ktorý je ako Jesenský! Toto obrátené garde, to je zjavná Števčekova provokácia, o ktorej dôvodoch sa môžeme len dohadovať. V každom prípade nemožno poprieť istú obrazovú aj významovú príbuznosť tohto sonetu napríklad so známou Baudelairovou básňou *Albatros z Kvetov zla*, v ktorej sa takisto hovorí o lietaní a nastoľuje sa protiklad letu a chôdze, čiže vysokého (básnického) a nízkeho (u Baudelaira vulgárneho, u Jesenského krotkého a domáceho).

Uveďme si však Jesenského sonet:

*Do výšky pohne ťa bezuzdná mladá vôľa.
Vyletiš ako vták dohora na svite.
Veliký stratíš sa nám v modrom blankyte,
akoby otčinou ti výška neba bola.*

*Lež čím si dlhšie v nej, tým užšie robíš kolá,
tým väčšmi spúšťaš sa nad polia rozryté,
nad dvory bohaté a skvosty ukryté,
a vlastný srdca hlas ťa naspäť k zemi volá.*

¹ ŠTEVČEK, Ján. *Literárnohistorické etudy*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1996, s. 31.

je spôsob jeho existencie, ktorej sa vzdáva len vo chvíľach naozaj existenciálnych: keď prežíva hlbokú lásku a píše o nej v listoch, keď v prvej svetovej vojne prebehne na ruskú stranu (čo nebolo bez rizika smrti), keď sa angažuje ako protifašistický básnik. V základných životných situáciách koná nie podľa konvencie, ale podľa svojich hlbokých zásad, ktoré nie sú ďaleko od osvietenského ideálu človeka (bol aj členom slobodomurárskej lóže). Vo všetkom ostatnom sa drží konvencií, ale tie vyplňa s podozrivou ľahkosťou. Môžeme hádam spresniť, že s ľahkosťou tanečníka komédie dell'arte.

Janko a Anna Jesenský (na turistike)
okolo roku 1925

AUTORI

Mgr. Adriana Brázdová

Literárne múzeum Slovenskej
národnej knižnice
Nám. J. C. Hronského 1
036 01 Martin
adriana.brazdova@snk.sk

Mgr. Katarína Cupanová

Ústav slovenskej literatúry
Slovenskej akadémie vied
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
katarina.cupanova@savba.sk

Mgr. Daniel Domorák, PhD.

Ústav slovenskej literatúry
Slovenskej akadémie vied
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
daniel.domorak@savba.sk

doc. JUDr. Mgr. Martina

Gajdošová, PhD.

Katedra teórie práva a sociálnych
vied, Právnická fakulta
Univerzity Komenského
Šafárikovo námestie 6
810 00 Bratislava
martina.gajdosova@flaw.uniba.sk

PhDr. Ľudovít Hallon, DrSc.

Historický ústav Slovenskej
akadémie vied
Klemensova 19
814 99 Bratislava
ludovit.hallon@savba.sk

Mgr. Eliška Horníková, PhD.

Slovenská národná knižnica,
Národný biografický ústav
Nám. J. C. Hronského 1
036 01 Martin
eliska.hornikova@snk.sk

Mgr. Dana Hučková, CSc.

Ústav slovenskej literatúry
Slovenskej akadémie vied
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
dana.huckova@savba.sk

PhDr. Daniel Hupko, PhD.

Múzeum mesta Bratislavy
Radničná 1
815 18 Bratislava
daniel.hupko@bratislava.sk

Doc. Mgr. Ľuboš Kačirek, PhD.
Katedra etnológie a muzeológie,
Filozofická fakulta
Univerzity Komenského
Gondova 2
811 02 Bratislava
lubos.kacirek@uniba.sk

PhDr. Daniela Kodajová, PhD.
Historický ústav Slovenskej
akadémie vied
Klemensova 19
814 99 Bratislava
daniela.kodajova@savba.sk

PhDr. Elena Kurincová
Múzeum mesta Bratislavy
Radničná 1
815 18 Bratislava
elena.kurincova@bratislava.sk

doc. PaedDr. Július Lomenčík, PhD.
Katedra slovenského jazyka
a komunikácie, Filozofická
fakulta Univerzity Mateja Bela
Tajovského 51
974 01 Banská Bystrica
julius.lomencik@umb.sk

prof. PhDr. Valér Mikula, CSc.
Katedra slovenskej literatúry
a literárnej vedy, Filozofická
fakulta Univerzity Komenského
Gondova 2
811 02 Bratislava
valer.mikula@gmail.com

PhDr. Marcela Mikulová, DrSc.
Ústav slovenskej literatúry
Slovenskej akadémie vied
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
marcela.mikulova@savba.sk

Mgr. Karin Šišmišová
Literárny archív Slovenskej
národnej knižnice
Nám. J. C. Hronského 1
036 01 Martin
karin.sismisova@snk.sk

Mgr. Soňa Šváčová, PhD.
Štátna vedecká knižnica
v Banskej Bystrici – Literárne
a hudobné múzeum
Lazovná 9
975 58 Banská Bystrica
sona.svacova@svkbb.eu

doc. Mgr. Martin Vašš, PhD.
Katedra slovenských
dejín, Filozofická fakulta
Univerzity Komenského
Gondova ulica 2
811 02 Bratislava
martin.vass@uniba.sk